

Transcription of a leaf of a sacramentary (Reims, ca. 880-890).

By Evina Steinová

Redacted by Bart Jaski, 1 June 2012

Endleaves in Utrecht, University Library, Ms. 163, from the library of St Pauls' Abbey.

- 1 = endleaf at the front board, facing the board
2 = endleaf at the front board, facing the written section of the book
3 = endleaf at the back board, facing the written section of the book
4 = endleaf at the back board, facing the board

1ra

(1 column a)

- 01 per crucis lignum ad paradisi gau-
02 dia redeamus.¹ *per quem maiestatem. Ad complendum*²
03 **R**epleti alimonia caelesti *et* spirita-
04 li poculo recreati *quaesumus omnipotens deus*. Ut
05 ab hoste maligno defendas. quos
06 per lignum *sanctae* crucis filii tui ar-
07 ma iustitiae pro salute mundi
08 triumphare iussisti.³ *qui tecum uiuit et regnat in saecula saeculorum*.
09 **PRIDIE NONAS MAIAS NATALE**
10 **SANCTI IOHANNIS ANTE PORTAM LATINAM**
11 **Antiphona** Ego autem sicut oliua fructificaui in domo *domini* speraui in
12 misericordia dei mei *et* expectabo nomen tuum *quoniam* bonum
13 est ante conspectu *sanctorum* tuorum.⁴ **Psalmus** Quid gloriaris⁵
14 **Responsorium** Iustus ut palma florebit sicut cedrus libani multipli-
15 cabitur in domo *domini*.⁶ **Versus** Ad adnuntiandum mane
16 misericordiam tuam *et* ver[itatem] tuam per noctem⁷
17 **Offertorium** Gloria et honore coronasti]
(4 column a)
18 eum *et* constituisti eum super opera manuum tuarum *domine*.⁸
19 **Communio** Magna est gloria eius in salutari tuo gloriam *et*
20 magnum decorem inpones super eum *domine*⁹

¹ CP 1151

² ADC could also be abbreviated as *Ad completa*.

³ CO 5040

⁴ Cf. Psalm 51, 10-11.

⁵ Psalm 51

⁶ cao 8117

⁷ cao 6256a

⁸ Psalm 8, cao 6776

⁹ cao 8130

21 **D**eus qui conspicias quia nos undique
 22 mala *nostra* perturbant. pres-
 23 ta *quaesumus* ut beati Iohannis apostoli tui
 24 intercessio gloriosa nos prote-
 25 gat.¹⁰ per *dominum nostrum*. **S**uper *oblata*
 26 **M**uneribus *nostris quaesumus domine precibusque*
 27 susceptis. et caelestibus nos
 28 munda mysteriis *et clementer*
 29 exaudi.¹¹ per *dominum nostrum*. **A**d *complendum*
 30 **R**efecti *domine* pane caelesti. ad ui-
 31 tam *quaesumus* nutriamur aeternam.¹² per *dominum nostrum*.

1rb

(1 column b)

01 **VI IDVS MAIAS NATALE SANCTORVM GO[R]**
 02 **DIANI ATQVE EPIMACHI**
 03 **Antiphona** *Sancti tui domine* benedicent te gloriam regni tui dicent *alleluia*¹³
 04 **Alleluia** *Sancti tui domine* benedicent te gloriam regni tui dicent.¹⁴
 05 **Offertorium** *Mirabilis deus in sanctis suis deus Israel* ipse dabit uirtutem *et fort[i]*
 06 *tudinem plebis suae benedictus deus*.¹⁵ **Versus** *Exsurgat deus et*
 07 *dissipentur inimici eius et fugiant qui oderunt eum*
 08 *a facie eius*.¹⁶ **Versus** *Pereant peccatores a facie dei iusti*
 09 *epulentur exultent in conspectu dei et delectentur*
 10 *in laetitia*.¹⁷ **Communio** *Iustorum animae*.¹⁸
 11 **D**a *quaesumus omnipotens deus*. Ut qui beatorum
 12 martyrum Gordiani atque
 13 Epimachi sollemnia colimus.
 14 eorum apud te intercessionibus
 15 adiuuemur.¹⁹ per *dominum nostrum*. **S**uper ob[*lata*]
 16 **H**ostias tibi *domine* beatorum [mart-
 [17 yrum] G[ordiani atque Epimachi]
 (4 column b)

¹⁰ CO 1500

¹¹ CO 3511E

¹² CO 5001B

¹³ cao 7591

¹⁴ cao 7591

¹⁵ cao 7157 and 7157a

¹⁶ can 0067 (København (Copenhagen), Det kongelige Bibliotek Slotsholmen, Gl. Kgl. Samling, 3449); far 0209 (Firenze (Florence), Arcivescovado - Biblioteca, s.c.).

¹⁷ Cf. cao 6703c

¹⁸ cao 8114, cao 6013a

¹⁹ CO 1025B

18 dicatas meritis benign[us ad-]
 19 sume. et ad perpetu[um nobis]
 20 tribue prouenire subsid[ium].²⁰ *per dominum nostrum.*
 21 *Quaesumus omnipotens deus* ut qui caelestia [*Ad complendum*]
 22 alimenta percepimus. i[n]ter
 23 cedentibus *sanctis* tuis Gord[iano]
 24 atque Epimacho. *per* haec [con-]
 25 tra omnia adversa mu[nia-]
 26 mur.²¹ *per dominum nostrum.*
 27 **IIII IDVS MAIAS NATALE SANCTORVM N[EREI]**
 28 **ACHILLEI ET PANCRAT[II]**
 29 *Antiphona* Ecce oculi *domini* super timentes eum sperantes in [misericor-]
 30 dia eius *alleluia* ut eripiat a morte animas eorum [quoniam adiu-]
 31 tor *et* protector noster est.²² *alleluia Psalmus* Exu[ltate]²³

1va

(2 column a)

01 [*Alleluia* Iust]i epulentur²⁴ ut supra²⁵ *Offertorium* Confitebuntur caeli²⁶ require
 capitulam.
 02 [*Communio* Ga]udete iusti.²⁷ Ut supra²⁸
 03 [Se]mp[er] nos *domine* martyrum tuorum.
 04 [N]erei. Achillei. et Pancratii
 05 foueat *quaesumus* beata sollempnitas. et
 06 tuo dignos reddat obsequio.²⁹ *per dominum nostrum.*
 07 [San]ctorum tuorum *domine Super oblata*
 08 Nerei. Achillei *et* Pancratii tibi

²⁰ CO 3005aE

²¹ CO 4903C

²² Cf. Psalm 32, 18-20.

²³ Psalm 32

²⁴ cao 6703a

²⁵ Refers to a service not featured in this fragment. With a high probability this would be one of the services for a cluster of early martyrs, such as St. Tiburtius and Valerianus (April 14th) or St. Primus and Felician (June 9th), which often share their service items; see Franz Karl Prassl, Nova et vetera. Zum Salzburger Liber Ordinarius und seinen Kontexten', in U. Mosche et al. (eds), *Annäherungen: Festschrift für Jürg Stenzl zum 65. Geburtstag* (Saarbrücken, 2007) 53-69: 57. The same item would feature also in *de plurimoribus martyribus*; see Viacheslav Kartsovnik, '*Liber ecclesiae Hamburgensis: ein Votivmissale des frühen Mittelalters* (Rom, Biblioteca Vallicelliana, Cod. B 141)', in Hans Joachim Marx (ed.), *Beiträge zur Musikgeschichte Hamburgs vom Mittelalter bis in die Neuzeit* (Frankfurt am Mainz, 2001) 9-30: 26.

²⁶ gra0627 (Graz, Universitätsbibliothek 30); F-Pn lat. 1090 (Paris, Bibliothèque nationale de France - Département de la Musique, lat. 1090); Rouen, Bibliothèque municipale, 248.

²⁷ cao 6766

²⁸ Refers to a service not appearing in this fragment. With a high probability this would be one of the services for a cluster of early martyrs, such as St. Tiburtius and Valerianus (April 14th) or St. Timotheus and Simphorianus (August 22nd), which often share their service items; see Prassl, op. cit., 68. The same item would also feature also in the service *unius martyris*; see Kartsovnik, op. cit., 25.

²⁹ CO 5465

09 grata confessio. et munera
 10 nostra commendent. et tuam nobis
 11 indulgentiam semper implo-
 12 rent.³⁰ per dominum nostrum. *Praefatio*
 13 Usque³¹ aeterne deus quoniam a te constan-
 14 tiam fides. a te uirtutem sumit
 15 infirmitas. et quicquid in per-
 16 [secutioni]bus s[*a*]euum est[. quicq]uid
 [17 in morte terribile. nominis tui fa-]
 (3 column a)
 18 [cis c]onfess[i]one superari. Un-
 19 [de bene]dicimus te domine in operi-
 20 [bus tu]is. teque in *sanctorum* tuorum
 21 [Nere]i Achillei et Pancratii
 22 [prof]ectione laudamus.³² per Christum dominum nostrum.
 23 [*Quaesumus* domine] ut beatorum *Ad complendum*
 24 [mar]tyrum tuorum Nerei Achillei
 25 [Pa]ncratii deprecationibus sa-
 26 [cram]enta tua *sancta* quae sumpsimus.
 27 [ad tu]ae nobis proficiant pla-
 28 [catio]nis augmentum.³³ per dominum nostrum.
 29 [III IDVS] *MAIAS DEDICATIO ECCLESIAE*
 30 [*SANCTAE*] *MARIAE AD MARTYRES*
 31 [*Antiphona* Terribili]s est locus iste hic domus dei est et porta caeli et uo-

1vb

(2 column b)

01 cabitur aula deus.³⁴ *Psalmus* Dominus regnauit decorem.³⁵ *Responsorium* Locus
 02 iste a deo factus est. inestimabile sacramentum inreprehen-
 03 sibilis est. *Versus* Deus cui adstat angelorum chorus ex-
 04 audi preces seruorum tuorum. *Alleluia* Adorabo ad templum
 05 sanctum tuum et confitebor nomini tuo.³⁶ *Offertorium* Domine deus

³⁰ CO 5430A

³¹ Unusual, given that this preface starts with the abbreviation UD, i.e. *Vere dignum*, in other manuscripts. The letters given here are clearly visible in the fragment and an additional letter is missing in the margin.

³² CP 1360. See also Jean Deshusses, *La sacramentaire Grégorien. Ses principales formes d'après les plus anciens manuscrits I: le sacramentaire, le Supplément d'Aniane* (Fribourg, 1971) 531 §1611. In other manuscripts the formula *Vere dignum per Christum dominum nostrum* is changed into *Vere dignum usque dominum nostrum*, see the variants in *ibid.*, 529 §1607, 530 §1609, 531 §1613, 532 §1615, etc. This may have caused the confusion.

³³ CO 4845aA

³⁴ cao7094a

³⁵ Psalm 92

06 in simplicitate cordis mei laetus obtuli uniuersa et po-
 07 pulum tuum qui repertus est iudicum ingenti gaudio deus
 08 Israhel custodi hanc uoluntatem. domine deus in simplicita-
 09 te cordis mei.³⁷ *Versus* Maiestas domini aedificauit templum
 10 Uidebant omnes filii Israel gloriam domini descendentem
 11 super domum et adorauerunt et conlaudauerunt
 12 dominum dicentes.³⁸ *Versus* Fecit Salomon sollemnitatem
 13 in tempore illo fecit Salomon sollemnitatem in tempore illo³⁹
 14 et prosperatus est et apparuit ei dominus. deus Israel.⁴⁰
 15 *Communio* Domus mea domus orationis uocabitur dicit dominus.
 16 In ea omnis qui petit accip[i]t et qui querit inuenit
 [17 et pulsanti aperietur.⁴¹]
 (3 column b)
 18 **C**oncede quaesumus omnipotens deus ad eorum nos
 19 gaudia aeterna pertingere.
 20 de quorum nos uirtute tribuis
 21 annua sollemnitate gaudere.⁴² per dominum nostrum.
 22 **S**uper has quaesumus domine **Super oblata**
 23 hostias benedictio copiosa des-
 24 cendat. quae et sanctificationem
 25 nobis clementer operetur. et de
 26 martyrum nos sollemnitate
 27 laetificet.⁴³ per dominum nostrum. **Ad complendum**
 28 **S**upplices te rogamus omnipotens deus ut
 29 quos tuis reficis sacramentis.
 30 tibi etiam placitis moribus dig-
 31 nanter deseruire concedas.⁴⁴ per dominum nostrum.

cao = R.-J. Hesbert, *Corpus antiphonarium officii*. 6 vols (Rome, 1963-79).

CO = E. Moeller et al., *Corpus orationum*. 14 vols. *Corpus Christianorum. Series Latina* 160-160M (Turnhout, 1992-2004).

CP = E. Moeller, *Corpus praefationum*. 5 vols. *Corpus Christianorum. Series Latina* 161-161D (Turnhout, 1980-81).

³⁶ cao6893a

³⁷ Cf. 1Par 29, 17-18 (First Book of Chronicles).

³⁸ Cf. 2Par 7, 2-3 (Second Book of Chronicles).

³⁹ This repetition is not a mistake but appears in the chant; compare with the pontifical of Amiens from the 11th century, see V. Beauville et al. (eds), *Pontifical d'Amiens* (Amiens, 1883) 73.

⁴⁰ Cf. 2Par 7, 8-12 (Second Book of Chronicles).

⁴¹ cao 8036. There is still a room for psalm, which should follow but is fully cropped in the fragment. Upon comparison with other manuscripts, the most probable item is Psalm 92: *Dominus regnavit decore*, just as given above. See R.-J. Hesbert (ed.), *Antiphonale missarum sextuplex* (Brussels, 1935) 118-19.

⁴² CO 728A

⁴³ CO 5670D

⁴⁴ CO 5693bC

No 163 (Al. P. ...)

per crucis lignum ad paradisi gau
diat redeamus. p. que ADC

Repleta limonia caelestia & spirita
lipoculo recreata q̄ sompsit. ut
ab hoste maligno defendas. quos
per lignum sc̄ae crucis filit uia ar
ma uisita ae pro salute mundi
triumphare iussisti. qui tecum uiu.

**PRID NON MAI NATALI
SCII OHANNIS PORTALATINA**

A ego aut si a colui fructificau in domo d̄ni speraui in
misericordia d̄ni & expece ab onem entu q̄ bonu
est ante conspectu fornicatoru **PS** Quid gloria
lustris super ubna florebit si accedat uis libani multapl
cabitur in domo d̄ni. **V.** Ad admirandū mane
miserandū d̄ni

Abbat moisteri sancti Pauli i vicato ystori.

**VI ID MAI NATI SCII GO
DIANI ATQ I TIMA CHI**

A Scit uide benediconce gloria regnaudicon att
Al Scit uide benediconce gloria regnaudicon
Or Mirabilis in seculis d̄ni ip̄s d̄labur tace & for
tudine plebissiae benedictus. **V.** Exurgat d̄s
dispentur humu uisus & fugant qui oderunt eum
af ad uisus. **V.** Loreant peccator et a faciat. luti
epuloneur exultent in conspectu d̄i & dolocentia
blacena **CO** lustru gnam

Da q̄ sompsit. ut qui beatorum
marcyrum gordiani atque
epimachis sollempniacodimus.
eorum apud te intercessionib
adiuuentur. p̄d. **SUSIROB**
Hofia ab uide

gum & conflagra d̄ni super operam anu uuaru. bi
CO Magna est gloria d̄ni in altis q̄ magna
magiudeorem in p̄nes super eion d̄ne

Dis qui conspicis qui a nos undiq
malanra perturbant. pres
ta q̄ ut beati iohannis aptiaui
intercessio gloriosa nos prote
gat. per d̄nm. **SUS OBL**

Muneri bus nris q̄ d̄ne p̄cibusq
susceptis. ecce caelestibus nos
mundamysteris & dementer
exaudi. p̄ d̄nm. **ADC**

Refecit d̄ne panex caelesti. adui
tam q̄ nutriamur aeterna p̄.

dicata smertis benign
sume. et ad peccat
tribue prouenire subna

Q sompsit ut qui caelestia
alimenta per cepimus. i
cedentibus sc̄i tuis gort
atq. epimacho. p̄ hae
tra omnia aduersa mu
mur. p̄ d̄nm nrm.

**III ID MAI NATI SCII
ACHILLII ET AN CRAI**

A Ecce oculi d̄ni super ementes tu sperantes in
diaous at ut eripiat a morte an imaseoru
coris protector noster est. att. **PS** Ex

No 163 (Al. P. ...)

epule. **Or** Confitebor tibi celi regis
 ad te uenit. **Or**
 in per nos dñe martyrum tuorum
 hereti. achillei. et pancrati.
 beatusq; beata sollempnitas. et
 quod dignos reddat obsequio. p d.
 eorum tuorum dñe **SUF** **Or**
 hereti. achillei & pancrati tibi
 grata confessio. et munera
 tua comendent. et tuam nobis
 indulgentiam semper implo
 rent. per dñm. **TRAITÉ**
 usq; **Or** dñe. qm̄ate constan
 tiam. des. a te uirtutem sumit
 in firmitas. et quid quid hiper
 confessiones superari. **Un**
 dicat. **Or** dñe. in per
 te quiete in scōrum tuorum
 i achillei & pancrati
 ectione laudam. p xpm̄.
 ut beatorum. **AD**
 tyrum tuorum hereti achillei
 pancrati deprecationibus sa
 gentatua scā qua es sup sim.
 aenobis proficiant pla
 nis augmentū. p dñm.
MARI **BENEDICTIO** **ECCL** **AE**
MARIA **AD** **MARI** **TYRIS**
 locutus est. domus dñe. & portacae libano

abtrauulati. **Or** dñe. in regnum tuorum. **Or** dñe
 itando facit. inestimabile sacramentum in reprehē
 sibilis est. **Or** dñe. in ad facit. angelorum nichorus ex
 audipces in uirtutum. **Or** dñe. in adorabo ad te plu
 sem tuum & confitebor nominatio. **Or** dñe. in
 in simplicitate recordis mei. **Or** dñe. in obalt. in uirtute. in po
 pulu tuum in quereptus est. in uirtute in omni ga in uirtute
 israhel custodit in auoluntate. dñe. in simplici
 recordis mei. **Or** dñe. in aedificauit in te plu
 uidet in omni filius in gloria dñi descendente
 sup domū. & adorauerunt & conlaudauerunt
 dñm dicentes. **Or** dñe. in ierusalem sollempnitate
 in tempore illo facta in ierusalem sollempnitate in ierusalem
 & in ierusalem & in ierusalem. dñe. in ierusalem
 in ierusalem & in ierusalem. dñe. in ierusalem

Concedeq; omps dñs ad eorum nos
 gaudia ad dñm in per angere
 de quorum nos uirtute tribuis
 annua sollempnitate gaudere p d.
Super has q; dñe **SUPER** **Or**
 hostias benedictio copiosa des
 cendat. quae & scificationem
 nobis clementer operetur. et de
 martyrum nos sollempnitate
 laudat. per dñm. **AD**
Supplacet rogamus omps dñs ut
 quos tuus reficis sacramentis.
 tibi & amplactis morib. dig
 nanter deseruire concedas p d.